

5. HISTORISCH STADSGBIED KERN BREDEVOORT

Veel Gelderse dorpen zijn ontstaan als agrarische nederzettingen. Iedere regio heeft zijn eigen typen, zoals de krans-esdorpen, esdorpen, gestrekte rivierdorpen en wegdorpen bij jonge ontginningen. Daarnaast zijn er ook dorpen met een andere ontstaansgeschiedenis, zoals marktplaatsen, strategische vestigingen, zoals Bredevoort of nederzettingen met een meer industriële oorsprong. De oude dorpsgebieden kenmerken zich door relatief open en kleinschalige bebouwing met daarbinnen een zekere variatie. Binnen deze gebieden zijn vaak nog onbebouwde percelen in gebruik als weiland of moestuin. Op enkele plaatsen en met name langs kruisingen van belangrijke wegen komt verdichting voor. Naast wonen zijn er functies als detailhandel en ambachten. In sommige gevallen treffen we nog oude molens, kerken en boerderijen aan. Oorspronkelijke dorpsgebieden vormen waardevolle elementen in het huidige beeld van een gemeente. Ze vormen de historische context van veel objecten van cultuurhistorische waarde, zijn belangrijke schakels binnen het wegennetwerk en ondersteunen de oriëntatie binnen de gemeente.

5.1. Beschrijving Bredevoort

Iets ten oosten van Aalten ligt Bredevoort. De eerste tekenen van bebouwing valt te ontdekken in de 12e eeuw. Een burcht gelegen op een smalle zandrug langs de Slinge zorgde voor de beveiliging van de Hessenweg, een handelsroute tussen Arnhem en het Munsterland. De burcht was iets van de hoofdweg gelegen en bestond uit een vierkant gebouw omgeven door een muur met vier hoektorens en een gracht. Op de voorburg van de burcht ter hoogte van de huidige landstraat, werden zgn. borgmanshuizen gebouwd. In een later stadium zijn de huizen binnen de verdediging van de burcht opgenomen door het plaatsen van een muur.

Figuur 1 Structuren kern Bredevoort (bron: Google Earth)

De nederzetting kende een eenvoudige opzet; een hoofdweg, een aftakking naar het kasteel met op de kruising een driehoekig marktpleintje, de huidige Markt. Rondom de burcht en de nederzetting werden nieuwe vestingwerken aangelegd die bestonden uit brede aarden wallen met zes bastions.

Structuren In het begin van de 20ste eeuw zijn er een aantal structurele dingen veranderd. Het grootste deel van de stadsgrachten wordt gedempt, de oorspronkelijk ontsluiting in oost west richting (Landstraat) wordt uitgebreid met een noord zuid ontsluiting (Koppelstraat en de Kruittorenstraat) en de Slinge wordt gekanaliseerd. De meest ingrijpende verandering in de structuur deed zich voor in de zeventiger jaren. De doorbraak in het verlengde van de Gasthuisstraat dateert uit die periode. Ondanks de veranderingen in de loop van de tijd heeft de stad zijn historische karakter behouden. In de stadsplattegrond zijn geen wezenlijke veranderingen opgetreden, er zijn nog resten aanwezig van de laatste verdedigingswerken, evenals een groot deel van de oude stadsgracht.

Beeldbepalende gebouwen Bredevoort wordt omgeven door opgaand groen. Het beeld van Bredevoort vanaf de Bredevoortsestraatweg wordt dan ook bepaald door hoge bomen waar de torentjes van de Hervormde kerk aan de Markt en van de RK kerk aan de Koppelstraat net bovenuit steken. Verder vormt de molen 'prins van oranje' op het bastion een beeldbepalend gebouw. In Bredevoort zelf vormen het theekoepeltje op het meest westelijke bastion en de pomp op de markt markante historische elementen.

Bebouwing Wat betreft de bebouwing sluit deze qua aard en schaal aan bij het oorspronkelijke karakter. De eerste uitbreidingen vinden plaats in de jaren '70. Nabij de Grote Gracht en aan de oostzijde van het historische centrum worden kleine woonbuurten met rijen woningen gebouwd. In de jaren '80 wordt aan de oostzijde de sprong over de voormalige grachten genomen. In een lager gelegen gebied wordt een nieuwe wijk, het Stadsbroek, gebouwd.

5.2. Beschrijving historisch stadsgebied Bredevoort

De begrenzing van het deelgebied 'historisch stadsgebied Bredevoort' kent hetzelfde beloop als het beschermde stadsgezicht. Met uitzondering van de Grote Gracht. Deze wordt besproken in deelgebied 12 'instituten, groengebieden en sportcomplexen'.

Stedenbouwkundig Bredevoort heeft zijn historische karakter behouden. De verdedigingsfunctie en het agrarische verleden zijn nog duidelijk afleesbaar. In de stadsplattegrond zijn geen wezenlijke veranderingen opgetreden. De vroegere hoofdstraat, de huidige Landstraat, met aan de zuidzijde een aantal gebogen straten die de hoofdstraat met de eerste bebouwing in de nederzetting verbond, de aftakking naar het kasteel, het driehoekige Marktplein en de plek waar ooit het kasteel heeft gestaan ('t Zand) zijn in het huidige patroon duidelijk zichtbaar. Bovendien is op een aantal plaatsen restanten aanwezig van de laatste verdedigingswerken, zoals het bastion met de molen 'prins van oranje'.

Karakteristiek aan het huidige straatbeeld is het besloten karakter. Dit wordt bereikt door het licht gebogen beloop van de straten, wisselende straatbreedtes, verspringende rooilijnen en smalle percelen. De panden staan iets los van elkaar waardoor er zicht is op de achtererven en de tuinen. In het historische stadsgebied komt veel groen voor. Voorbeelden zijn het open terrein aan de westzijde van de Ambthuiswal, de groene inrichting van het terrein rondom de molen en het met bomen beplante plein 't Zand. Ook de privé terreinen dragen bij aan de groene uitstraling. Dit komt door de dikwijls smalle voortuinen omgeven door hagen en de grote achtertuinen die vaak vanaf de openbare weg zichtbaar. Ook karakteristiek zijn de gietijzeren tuinhekjes. Door de smalle straatprofielen komt er in de straten niet veel groen voor. De straten kennen een stenige uitstraling met een traditionele driedeling. Door het verspringen van de rooilijn van de panden zijn de stoepen wisselend van breedte en vaak zeer smal.

Bebouwingsbeeld De agrarische functie uit het verleden is af te lezen van de bebouwing. De aard en schaal sluiten aan bij het oorspronkelijke karakter. Het bebouwingsbeeld is kleinschalige en sober van karakter. De panden kennen een individuele plaatsing en uiterlijke verschijningsvorm. Het merendeel van de panden is opgebouwd uit een bouwlaag met schilddak. Incidenteel komen ook twee bouwlagen met kap voor, zoals aan de Landstraat. Dikwijls heeft het dakschild aan de straatzijde de vorm van een wolfseind. De gevels zijn opgetrokken uit baksteen en kennen een verticale geleiding. Sommige gevels zijn witgepleisterd.

Bij agrarische bebouwing is er op een enkel pand een dakschild aangebracht. Het kleurgebruik is traditioneel. Overwegend donkerkleurige bakstenen voor de gevels, rode of blauwe dakpannen, gebroken wit voor kozijnen en daklijsten, ossenbloedrood en standgroen voor dakschilden, luiken en deuren. In beperkte mate zijn boven ramen en of deuren versieringen in het metselwerk aangebracht. Er komt een diversiteit aan architectuurkenmerken voor.

5.3. Waarden, niveaus en criteria historisch stadsgebied

Criteria worden altijd gehanteerd in combinatie met de beschreven kenmerken. Die kenmerken worden beschreven die van waarde worden geacht. Deze vormen het toetsingskader voor het historische stadsgebied. Bij nieuwbouw gelden de eigen stijlkenmerken als criterium. Deze dienen wel overeen te stemmen met de historische kenmerken van de omgeving.

Voor wijzigingen en toevoegingen geldt het hoofdgebouw als criterium en in tweede instantie de bebouwing in de directe omgeving. Dit houdt geenszins in dat nieuwe ingrepen van enige omvang geen eigen gezicht mogen hebben. Een goed ontwerp is meer dan kijken naar het hoofdgebouw en de omgeving. De bestaande omgeving is immers ook gegroeid en gevarieerd.

Voor dit gebied geldt een bijzonder toetsingsniveau, omdat hier de historische kenmerken om speciale aandacht vragen. Vooral bij wijzigingen aan bestaande gebouwen met historische kenmerken wordt daarop gelet. Daarbij gaat het om de in het zicht komende zijden (het voorerfgebied). Aan de achterzijde (achtererfgebied) vindt reguliere toetsing plaats.

Toetsingskader historisch stadsgebieden

Toetsingsniveau: Voor: bijzonder, achter: regulier

Toetsingscriteria:

- Omgeving: Aandachtspunten, beschermd stadsgezicht Bredevoort
- Maat en schaal: Overeenkomstig de gevarieerde maat en schaal
- Vorm en gebaar: Architectonische eenheid per pand. Kappen vergelijkbaar met omgeving. Straatgerichte gevels met eenvoudige basisindeling.
- Stijl en detail: Nieuwbouw in één stijl. Wijzigingen overeenkomstig de stijl van het hoofdgebouw.
- Materiaal en kleur: Materialen en kleuren als baksteen, keramische pas, of hout in gedekte of traditionele tinten. Geen grote spiegelende of fel gekleurde gevelvakken.